

עירובין צו: בענין תכלת

משה שווערד

1. שער הכוונות - דרושי ציצית דרוש ד

ודע כי ב' מיני ציציו' הם התכלת והלבן ר"ל כי בזמן שב"ה קיים היה חוט תכלת עם הלבן ובזמננו"ז לא יש כי אם לבן...

2. ספר בנייהו בן יהוידע על בבא מציעא דף סא/ב

שם וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואמר תכלת היא. מקשים מאי רבותא דהאי רמאות במצוה זו של ציצית, משאר רמאות שעושין במצוות אחרים, כגון אינו רוצה להפסיד שכר כתיבת פרשיות של תפילין, אלא מניח חתיכת נייר בבתים, ואומר מזוזה היא, ומביא חוטיין לבן מן השוק ומניח בבגדו ואומר ציצית הוא, וכן כיוצא בזה. ונ"ל בס"ד, על פי מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י דהסטרא אחרא יש לה אחיזה יותר בגוון שהוא כמראה תכלת, אבל התכלת עצמו שהוא מדם חלזון שאנחנו מניחין בציצית הוא קדושה גדולה, ולכן לא היה גוהג אלא בזמן בית המקדש, כי הלבן והתכלת הם רומזים לבחינה עליונה ע"ש, ולכן הגוון שדומה למראה התכלת נקרא קלא אילן, כי קלא גימטריא ס"מ. והנה ידוע שהסטרא אחרא מתאווה להתדמות לקדושה, כדרך הקוף שטבעו להתדמות לאדם, וכן הוא מנהג הסטרא אחרא, על כן כיון שזה עושה מרמה במצוה זו להביא קלא אילן, שהוא חלק הסטרא אחרא (דפלור) [דפלוני], במקום תכלת שהוא קדושה, גורם שתכנס הסטרא אחרא במקום הקודש, ויתקיים מה שנאמר [משלי ל' כ"ג] ושפחה כי תירש גברתה, כי זה נותן כח לסטרא אחרא להתלבש במלבושי כבוד חס ושלוה, ולכן עונו גדול יותר משאר מרמות שעושים בשאר מצוות, מפני שזה הרמאות בקלא אילן, שהוא חלק פלוני ששם נאחו, כי לכן קלא הוא מספר ס"מ, ולכן נפרע ממנו על זאת יותר משאר רמאות דשאר מצות. וביה מדויק המאמר באומרו שתולה קלא אילן בבגדו ואמר תכלת הוא, הכונה בשביל שאמר תכלת הוא, נמצא קרא שם תכלת שהוא בקדושה על קלא אילן שהוא סטרא אחרא, והרי זה כקורא את הכלב בשם המלך:

3. ספר גנת אגוז [ס' ב]- מו"ר הג' הרב צ. שכטר

בדבר הטלת תכלת בציצית

וחדשים מקרוב באו ונהגו ללבוש טלית (של מצוה) צבועה בשאר צבעונים, והוא נגד המנהג המקובל, וכמבואר.

ב. שלא יהיו חוטי הלבן צבועים

ואע"פ שהרמ"א כתב שנהגו שלא לצבוע את חוטי הציצית אפי' אם הבגד צבוע, מכ"מ זה ברור, שאפילו צבעו החוטים באיזה צבע שהוא, אפילו בהיה הבגד כולו לבן, בדיעבד ודאי יצא ידי חובתו, שהרי מבואר להדיא בגמ' מנחות (מ.) דמי שצבע החוטים בקלא אילן ג"כ יצא ידי חובתו, דלא יהא אלא לבן. וממילא הי' נראה פשוט שאם יש בידינו ספק תכלת, שבודאי יותר טוב להשתמש בו לצבוע בו מקצת מהחוטים, ולוותר על מנהגו של הרמ"א — שלא לעשות את חוטי הציצית רק לבנים, דמטעם ספיקא דאורייתא לחומרא בודאי מחוייבים להשתמש בתכלת המסופקת, אולי יהי בידו הקיום של מצות ציצית בשלמותה.²

א. שיהא הבגד לבן

הטור והב"י והמחבר (או"ח סי' ט' ס"ה) כתבו לחוש לדעת כמה מהראשונים, דמדרשת הכנף מין כנף ילפינן נמי שיש לעשות חוטי הציצית מצבע הטלית. והרמ"א גם בדרכי משה וגם בהגהה שם כתב שהאשכנזים אין נוהגים לעשות הציצית רק לבנים אף בבגדים צבועים, ואין לשנות. ועיי"ש במשנ"ב (ס"ק ט"ז) שהביא את דברי הט"ז, דבכדי לחוש לשתי הדיעות בזה¹ יש לדקדק שלא לעשות טלית צבועה בשום צבע אלא להשתמש דוקא בטלית לבנה, כדי שבזה יהיו החוטים לבנים יצא י"ח שתי הדיעות.

ועפ"י קבלה יש בזה עוד טעם, שבספר דניאל (ז, ט) מצינו בתארו את הקב"ה היאך שהיה לבושיה כתלג חיור, ומבואר בספר חסידים שראה את הקב"ה במראה הנבואה שלו לכוש בטלית (של ציצית) לבנה, ולפיכך מן הנכון שאף אנו נעשה כן, ללבוש טלית (של מצוה) לבנה.

ג. בדין ספק דאורייתא לחומרא

ובשיבות אומרים בשם הגר"ח ז"ל, דאין דין סד"א לחומרא נוהג אלא באופן שאנו מסופקים אם כבר קיים המצוה א"ל, או אם הוא מחוייב בעשיית המצוה א"ל, ועי"ז שיחמיר לעשות את מעשה המצוה יצא מידי הספק, ויהי' ודאי אצלו שכבר יצא י"ת.

אך בודאי מחוייב במצוה ויש לפניו אפשרות לקיימה מספק באופן שכזה שאפילו אם יחמיר על עצמו לעשות את המעשה מספק, עדיין יהי' עומד בספק אם באמת יצא בזה ידי חובתו או לא, בזה ל"א ספק דאורייתא לחומרא. ולפי"ז, ביש בידניו ספק תכלת, לא נימא בכה"ג דספקא דאורייתא לחומרא, שהרי אפילו יטיל אותם החוטאים הצבועים בבגדו, עדיין יהי' עומד בספק אולי לא קיים בזה כלום.

אכן עפ"י פשוטו נראה שסברא זו קשה היא מאוד, ועיין בספר גור אריה יהודה (לבנו של הגה"ק ר' מנחם זעמבא, הי"ד) סי' ד' וח', שכסברא הנ"ל הסביר הפרמ"ג בכונת המג"א (סי' קצ"ד), אלא שבר"ן לסוכה (מו:) מבואר להדיא דלא ס"ל הכי.

ד. בדין כל תגרע

ועי' תשו' בית הלוי (ח"א סי' מ"ב) שהביא סברא מחודשת מהס' טו"א בנוגע להגדרת הלאו דכל תגרע, דבמטיל ג' ציציות בבגד, או בחיסור פרשה מהתפילין, א"א לומר שעובר בכל תגרע, שהרי לא עשה כלום, ואין לאו זה נוהג אלא בעושה איזה מצוה בגרעון, כלומר, שקיים המצוה באופן

שעשה, אלא שחיסר מלקיימה בשלמותה. ועי' משנ"ב (סי' ל"ד ס"ב בבה"ל ד"ה יניח), דכדמים הניתנים במתן אחת במקום שהיו צריכים מתן ב' או מתן ארבע, אף דקיי"ל בזבחים (פרק ב"ש) דבדעבד כיפר, עכ"פ הר"ז עובר בכל תגרע, וזוהי תוכחת מגולה לאדם הרוצה להתרשל לפעמים במצוות עשה בדבר שהוא רק לכתחילה, עיי"ש. ולפי דברי הטו"א הנ"ל, זוהי הגדרת הך לאו דב"ת, שלא לעשות מצוות התורה בגרעון, ואינו נוהג אלא בכה"ג — בעושה לכתחילה באופן שכזה שרק יוצאים י"ח בדעבד.

ולפי דבריו הי' נראה לומר, דאף דקיימא לן כחכמים דרבי דתכלת אינה מעכבת את הלבן, מכל מקום, מי שיש בידו תכלת, ואינו מטריח את עצמו להטילה בבגדו, הרי יש בזה משום לאו דכל תגרע.

ה. ביסוד הענין דתכלת ולבן

עיין ברמב"ם (פ"א מהל' ציצית ה"ג וה"ד), שאין בציצית שתי מצוות (אחת של תכלת ואחת של לבן), אלא הכל מהווה חדא מצוה. ובס' מעשה נסים (שאלה ה') הובאה בזה קושיית הדיין ר' דניאל הבבלי, דהלא הרמב"ם בעצמו כתב (בפ"ד מתפילין ה"ד) שתפילין ש"י ותפילין ש"ר מהוות שתי מצוות נפרדות, והראי' מדאינן מעכבין זא"ז. וכן כתב בהלכות לולב (פ"ז ה"ה), דד' מינים שבלולב כולן מהוות מצוה אחת, מדמעכבין זא"ז³. וא"כ, היאך כתב כאן שתכלת ולבן מהוות מצוה אחת, והלא מאחר שאינן מעכבין זא"ז, הול"ל שהן מהוות שתי מצוות נפרדות, כמו כתפילין של יד ושל ראש. ועמש"כ בזה הרמב"ם

4. תוספות מסכת עירובין דף צו עמוד ב

המוצא תכלת בשוק וכו' חוטין כשרין - כדמסקין בשזורין ומופסקין דכולי האי לא טרח וא"ת ואע"ג דלציצית נעשה אמאי כשירה הא אמר בפ' התכלת (מנחות דף מב:) דאין תכלת ניקחת אלא מן המומחה שיודע שטעימה פסולה אבל ממי שאינו מומחה לא דאיכא למיחש לטעימה וי"ל דכשמצאן שזורין ומופסקין שאנו יודעים שלצורך ציצית נפסקו יש לתלות דמן המומחה נפלו דכשאינו מומחה אינו רגיל להתעסק בדבר שיודע שלא יקנו ממנו ואפי' לעצמו אינו רגיל לעשות כיון שיודע בעצמו שאינו בקי בהלכות צביעה.

5. תוספות מסכת מנחות דף מב עמוד ב

ואין ניקחים אלא מן המומחה - שיש ריעותא שמא הוא צבעם ואינו בקי אבל אם נמצאו בשוק רוב מצויין אצל תכלת מומחין הן ולכך מכשירין המוצא חוטי תכלת פ' המוצא תפילין (עירובין צו:) וכה"ג אמר בחולין גבי שחיטה (דף יב.).